

ISBN: 978-605-7949-62-2

© 2018 Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılığı A.Ş.

Ketebe Yayınları: 141

Felsefe

Editör

Sezai Saraç

Kapak

Harun Tan

Düzeltili

Cihan Aldık

Mizanpaj

Nilgün Sönmez

1. BASKI

Mayıs 2019
İstanbul

ketebe.com

Ketebe Yayınları

Sertifika No. 34989

Maltepe Mahallesi Fetih

Caddesi No: 6 Dk: 2

Topkapı 34010 İstanbul

Tel: 212.612 29 30

e-mail: ketebe@ketebe.com

Baskı ve Cilt

Matsis Matbaa Hizmetleri

San. ve Tic. Ltd. Şti

Sertifika No: 40421

Tevfik Bey Mah. Dr. Ali Demir Cad.

No: 51 Sefaköy Küçükçekmece / İstanbul

Tel: 212 624 2111

© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılığı A.Ş.'ne aittir.
İzinsiz yayınlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

İslâm Dünyasında Felsefî Düşüncenin Serüveni

- Birinci Cilt -

ĞULÂM HÜSEYİN İBRÂHİMÎ DÎNÂNÎ

TÜRKÇESİ
TAHİR ULUÇ

KETEBE

Prof. Dr. Tahir Uluç

1977'de Ceyhan'da doğdu. 1999 yılında Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. Aynı yıl Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tasavvuf Bili Dalı'nda yüksek lisans programına kabul edildi ve aynı bilim dalına Araştırma Görevlisi olarak atandı.

Kasım 2007-Ocak 2008 tarihleri arasında Ceyhan Belediyesi'nin ve İran Hükümeti'nin desteği ile Tahran'daki İmam Sadık Üniversitesi ve Tahran Üniversitesi'nde Farsça çalıştı ve İslam Felsefesi ile ilgili araştırmalarda bulundu.

2012 yılında Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü İslam Felsefesi Anabilim Dalı'na Doçent olarak atandı. 21 Temmuz 2017'de aynı anabilim dalına profesör olarak atandı. 2011 yılından 2019 yılına kadar Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Başkan Yardımcısı, 21 Ocak 2019 tarihinden itibaren de Bölüm Başkanı olarak görev yapmaktadır. İslam ve felsefe alanında birçok çevirisi bulunmaktadır.

Ulusal ve uluslararası bilimsel dergilerde yayınlanmış makalelerinin yanısıra başlıca kitapları şunlardır:

Mâturîdî'nin Âlemin Ontolojik Yapısı Hakkında Filozofları Eleştirisi, Sühreverdî'nin İbn Sînâ Eleştirisi, İbn Arabî'de Mistik Sembolizm, Tasavvuf Geleneğinde Hırka Giymek ve Giydirmek.

İÇİNDEKİLER

Çevirenin Önsözü	7
Birinci Cildin Önsözü	15
1. Felsefe Karşıtlığı.....	21
2. Nominalizm Ve Tümelieri İnkâr.....	33
3. Bir Başka Çoğulculuk Sahnesi.....	41
4. İkili Yöntem Veya Akı Alaya Almak.....	51
5. Eylem Yönelimlilik Felsefenin Baş Belasıdır	61
6. Felsefî Meseleleri Yanlış Anlama Sorunu	71
7. Mantığın Alternatifi.....	79
8. Tercih Etmek İrade İçin Zatî Bir Nitelik Midir?.....	89
9. İradenin Önceliği Ve Tesadüfün Mümkünlüğü.....	97
10. Mantıkçılara Eleştirisi.....	107
11. Donukluğun Zirvesi	119
12. İbn Salâh'ın Mantık Karşıtı Fetvâsı.....	127
13. Temsil Kıyası, Şumulî Kıyastan Güçlü Müdür?.....	135
14. Şeyh Abdullah-I Cîlânî Ve Mantıksal Şüpheler.....	143
15. Ebû'n-Necâ El-Fârız Ve Mantık Karşıtı Duruşu.....	149
16. Ebû Hayyân'ın Bildiriminde Nahivci-Mantıkçı Tartışması.....	157
17. İbn Hazm Zâhirî'nin Din Ve Mantık Konusuna Yaklaşımı.....	165
18. İbn Hazm Ve Felsefî Düşünceler.....	173

19. İbn Hazm'ın İslam Dünyasının İlk Filozofunu Eleştirdiği Risalesi	183
20. İbn Hazm'a Göre Bedîhiyyât	191
21. Tehâfutu'l-Felâsife Adıyla Yazılmış Kitaplar	199
22. Tehâfutu't-Tehâfut Ve Felsefe Savunması	209
23. İbn Rüşd'ün Kelamcılar Karşısındaki Tavrı	219
24. Şehristânî Ve Filozoflarla Güreş	231
25. Şehristânî Karşısında Tûs'un Pehlivanı	243
26. Eş'arî Kesb Teorisi	251
27. Filozoflardan Çok Az Şey Öğrendiğini İddia Eden Filozof	259
28. Ebû'l-Berekât Bağdâdî'nin Kendine Has Görüşleri	269
29. Ebû'l-Berekât Bağdâdî'nin Hakk Teâlâ'nın Yenilenen İradeleri Hakkındaki Görüşü	277
30. Zaman, Hareketin Ölçüsü Değil, Varlığın Uzanımıdır	279
31. İmâm Fahreddîn Râzî Ve Felsefe	289
32. Sem'î Deliller Kesin Bilgi İfade Eder Mi?	299
33. Mûsâ Bin Meymûn Ve Hakk Teâlâ'nın Sıfatlarını İnkârdaki Katı Tutumu	309
34. İbn Meymûn'a Göre Aklın Sınırlılığı ve İlahiyatın Tehlikesi	321
35. Felsefî Meseleler Hakkında Şüphe Uyandırmak Filozoflara Muhalefet Değildir	333
<i>Bibliyografya</i>	345
<i>Özel İsimler İndeksi</i>	349
<i>Kitap Ve Risaleler İndeksi</i>	352
<i>Ekol, Mezhep Ve Fırkalar İndeksi</i>	354
<i>Terimler İndeksi</i>	356

ÇEVİRENİN ÖNSÖZÜ

Bugünkü İran coğrafyası klasik İslam felsefesi çalışmalarına hem geçmişte, hem de günümüzde çok elverişli bir ortam sunmuştur. Nitekim felsefî gelenek İslam dünyasının geri kalanında ya tamamen yok olmak ya da kelim ve tasavvuf kisvesi altında yaşamak durumunda kalmış iken bu coğrafyada kendisi olarak varlığını sürdürebilmiştir.

Öte yandan felsefî geleneğin bu havzada hayatiyetini devam ettirdiği ifadesi, daha ziyade geleneğin muhafazası anlamında alınmalıdır. Zira yenilik ve özgünlük bakımından İran'daki felsefî faaliyetler, İslam dünyasının geri kalanında olduğundan çok da farklı görünmemektedir. Ancak geleneğin yeniden üretilerek sürdürülmesi dahi bu kültür havzası için başlı başına bir değerdir. Ne yazık ki bu değer aşağıda ana hatlarıyla işaret etmeye çalıştığımız sebeplerle Türk okuyucusunun ilgi ve istifadesine yeterince sunulabilmiş değildir.

Klasik İslam düşüncesi alanında çağdaş İranlı araştırmacıların çalışmalarının genelde Türk okuyucusu nezdinde ve özelde Türk ilahiyat camiasında hak ettiği ilgiyi görememesinin birkaç sebebinden pratikte en önemlisi Farsçanın bu camiada yeterli yaygınlıkta ve derinlikte bilinmemesi ise, ikincisi mevcut -müspet yahut menfi- İran ve Farsça algısıdır.

İran'da klasik İslam düşüncesi alanında yapılan araştırma ve çalışmalar, hem medrese hem üniversite cenahında, kahir ekseriyetle Farsça olarak kaleme alınmaktadır. Allâme Hüseyin Tabâtabâi gibi ilmî formasyonunu Necef gibi Arapça konuşulan Şîb bölgelerde tamamlamış ilim adamlarını ve Batı akademiyasındaki İranlı diasporayı istisna tutacak olursak, İranlı üniversite ve medrese hocaları çalışmalarını Arapça veya İngilizce değil -gayet tabii şekilde-

Farsça kaleme almaktadır. Bu da uluslararası düzlemde söz konusu çalışmalara ulaşabilen kişi sayısını azaltmaktadır. Bu bağlamda, Farsça bilen oryantalistler arasında İranlı araştırmacıların Farsça ürettiği çalışmaları kullanıp hiç atf yapmamanın, yani intihalin kötü bir gelenek hâlini aldığını bir gözlem olarak paylaşmak istiyoruz.

İkinci olarak, Türkiye’de en genel anlamda İslamiyât alanında Farsçadan Türkçeye yapılan çeviriler iki alanda yoğunlaşmaktadır: 1) Mezhebî, ideolojik ve siyasî çeviriler; 2) tasavvufî-irfanî ve edebî çeviriler. Birinci kategori ile, Türk veya İranlı İslamcılarının Türkiye’deki siyasal İslamcılık hareketine ideolojik destek amacıyla İran İslam devrim düşüncesine ait literatürden yaptıkları çevirileri kastediyoruz. Buna Şîî-mezhebî sâiklerle yapılan çevirileri de dâhil edebiliriz. İkinci kategori ise, genelde bir şekilde “aşk” ile de ilişkili popüler ya da yarı popüler tasavvufî-edebî eserlerin çevirisidir. Buna, esasen İngilizce yazılmış olsa da, Seyyid Hüseyin Nasr literatürünü de eklemeliyiz. İran’da ilim ve felsefe çevrelerinde Türkiye’deki duruma kıyasla pek de şöhretine tanık olamadığımız -bunun tabii ki siyasî sebepleri de vardır- Seyyid Hüseyin Nasr Türkiye’de İran ilim, irfan ve hikmet geleneğinin önde gelen bir temsilcisi olarak tanınmaktadır. Bize göre bunun bir sebebi Türk yayın çevrelerinin ve okuyucusunun bu üçlü geleneğe doğrudan ulaşma imkânına -yani Farsça bilgisine- ideal düzeyde sahip olmayışıdır.

Şu hâlde, Türkiye’de muhafazakâr ve dindar çevrelerde İran ve Farsça denildiğinde ya siyasal İslamcılık ve Şîîcilik ya da irfancılık ve Seyyid Hüseyin Nasr akla gelmektedir. Farsçanın kendine has ağır edebî “yükü” de bu dilde üretilen fikrî-felsefî içeriğe ulaşmaya engel olabilmektedir. Zira Türk muhafazakârının zihninde İran ve Farsça denildiğinde çoğunlukla, hüzünlü bir ney fonu eşliğinde abartılı İsfahan şivesiyle okunan -ama fonetik seviyede hakikaten zevk veren- Farsça aşk şiirleri temessül etmektedir. Dolayısıyla siyasal İslamcılık, Şîîcilik, irfancılık ve edebiyatçılıktan mürekkep kesif sis bulutu İran’da Farsça üretilmiş derinlikli felsefî çalışmaların varlığını gölgeleyebilmektedir. Bir başka deyişle, hâkim İran ve Farsça algısı İranlı ilim ve düşünce adamlarının İslam düşüncesinin her alanında ürettiği ciddi ve değerli çalışmaları gizleyebilmektedir. Bu süreçten en çok etkilenen alan muhtemelen İslam felsefesidir. İrfan ve “aşk”tan ayrı olarak, İran’da köklü bir akıl ve felsefe geleneği vardır. Bu geleneğin illaki Şîîlikle, illaki siyasal İslam’la ve illaki irfanla alakası yoktur. İşte biz bu çeviri aracılığıyla İran’da çok güçlü olan, ama Türkiye’de sesi duyulmayan bu felsefî geleneği bir nebze de olsa Türk okuyucusunun dikkatlerine sunmak istiyoruz.

İmdi bu tespitlerden sonra, çevirisini sunduğumuz eserin yazarı Ğulâmhüseyin İbrâhîmî Dînânî’nin hayat hikâyesinden ve eserin genel karakterinden

bahsetmek istiyoruz. Dînânî, 5 Dey 1313/26 Aralık 1934 tarihinde İran'ın İsfahan ilinin Humeynîşehr şehrinin Dorçe ilçesinin Dînân köyünde doğdu. İlk öğrenimini kendi köyünde tamamladıktan sonra İsfahan'daki Medrese-i 'İlmiyye-i Nîmâverd'de temel dinî ve felsefî ilimler tahsili yaptı. 1333/1954 yılında yirmi yaşında Kum medreselerine girdi ve orada zamanının önde gelen ilim ve düşünce adamlarından fıkıh ve fıkıh usulü, ayrıca 'Allâme Hüseyin Tabâtabâî'den felsefe okudu. Bu yıllarda Fransız müsteşrik Henri Corbin ile Tabâtabâî arasında geçen felsefe sohbetlerinde hazır bulundu. Böylece İsfahan'da Hakîm Ziyâpûr yanında başladığı klasik felsefe eğitimini Kum'da Tabâtabâî yanında tamamladı ve onun özel öğrencilerinden biri oldu.

1345/1966 yılında Kum medreselerinin başkanı olan Tabâtabâî vefat ettiğinde, bu sırada 32 yaşında olan Dînânî kendisinin ifadesiyle “çeşitli sebepler”le Tahran'a gitti ve Tahran Üniversitesi, Felsefe Bölümü'nde lisans eğitimine başladı. Bu bağlamda Dînânî'nin Tahran Üniversitesi'ne “Konkor” sınavı ile girdiği belirtilmelidir. Bu sınav Türkiye'de ÖSYM'nin yaptığı ve bugünlerde Yükseköğretim Kurumlarına Giriş Sınavı (YKS) adıyla maruf sınavla benzerdir. Yazar 1345/1966 yılında girdiği bölümde lisans, yüksek lisans ve doktorasından oluşan eğitimini 1352/1973 yılında tamamladı. Bu eğitim aşamalarını yedi yıllık zaman zarfının hangi yıllarında tamamladığı bilgisi yazarın özgeçmişinde yer almamakta; bu üçlü eğitim aşamasıyla ilgili olarak sadece 1966'da başlayıp 1973'te tamamladığı bilgisine yer verilmektedir. Yazar bu yedi yıllık eğitim sürecinde geçimini sağlamak için Tahran'da Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı liselerde felsefe ve dinî ilimler öğretmenliği yaptı.

1352/1973 yılında 39 yaşında doktorasını bitirdikten sonra Meşhed'deki Firdevsî Üniversitesi'ne İslam felsefesi hocası olarak intisap etti. 1353/1974 yılında evlendi ve sonraki yıllarda bu evlilikten iki kız çocuğu oldu. Firdevsî Üniversitesi'ndeki 10 yıllık hocalığının ardından 1362/1983 yılında Tahran Üniversitesi, Felsefe Bölümü'ne geçti; bu kurumda yaklaşık 25 yıl hocalık yaptıktan sonra 1387/2008 yılında 74 yaşında resmî olarak emekli oldu. Dînânî bu iki üniversitenin kadrolu hocası olarak çalışmış olmakla birlikte İran'ın pek çok üniversitesinde dersler vermiştir. 2019 yılı itibarıyla 85 yaşına ulaşmış olan düşünür emekliliğinden sonra da çeşitli üniversite ve derneklerdeki felsefe derslerini sürdürmektedir. Yazar İran'da ve İran dışında pek çok ilmî toplantıda tebliğler sunmuş; haftalık televizyon programlarına konuk olmuştur.

İran'ın yaşayan en saygın ilim ve düşünce adamlarından biri olan Dînânî, ülkenin pek çok önemli ilmî-felsefî kurumuna üyedir. Büyük İslam Ansiklopedisi Merkezi Yüksek İlmî Heyeti üyeliği, İran Felsefe ve Hikmet Enstitüsü Üyeliği ve İran Bilimler Akademisi daimî üyeliği bunlardan bazılarıdır.